

Visi keliai veda į Kretą

Audrius A. MORKŪNAS

Didžiausioje Graikijos saloje Kretoje gyvenantis lietuvis žurnalistas Audrius A. Morkūnas neatitrūko nuo Lietuvos: Kretoje jis organizuoja asmenines ekskursijas, kartu su žmona Jurgita rengia vietas lietuvių susitikimus. Išvalgas iš savo kelionių po Kretą ir visą Graikiją bendraujant su lietuviais ir ieškant lietuviškumo tuose kraštuose jis pateikia savo interneto svetainėje *manokreta.lt*. Joje jis paskelbė apybraižą „Kas skatina keliauti“, kurios dvi dalis publikuojame čia.

Pakeliui į Jeruzalę

Geresnės dovanos Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečio proga ir negalėjau tikėtis: pas mane atsidūrė knyga, kurią parašė Gediminaičių dinastijos palikuonis iš didingos Radvilų giminės – Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis. Ko gero, pirmas lietuvis, lankęsis Kretoje, ir tikrai – pirmas lietuvis, parašęs savo išpūdžius apie viešnagę Kretoje. Gaila tik, kad lietuviškai jis nerašė. Ir niekas tiksliai nežino, ar apskritai jis suprato lietuviškai. Bet istorikai neabejoja, kad jis save laikė lietuviu, nes pasisakė už Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kaip atskiros valstybės atgaivinimą. Bene didžiausias jo darbas – vieno tiksliausių LDK žemėlapių sudarymas. Žemėlapis buvo išleistas 1613 metais Amsterdame, o dabar saugomas Upsalos muziejuje Švedijoje kaip vienas geriausių renesanso kartografinių kūrinių.

Spėju, kad per pastaruosius 400 metų reto Lietuvos autoriaus knyga Europoje buvo publikuota tiek kartų, kiek 1601 metais pirmąkart išleista Gediminaičių dinastijos palikuonio Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio „Kelionė į Jeruzalę“. Vien tik XVII ir XVIII amžiuje pasirodė 4 šios knygos leidimai lotynų, 2 – vokiečių, 6 – lenkų ir 1 rusų kalba. Išpūdinga? Turint omenyje, kad tais laikais skaityti mokėjo koks 1 procentas visų Europos gyventojų (jei ne mažiau), tokia knygos leidimų gausa – net labai išpūdinga. O man išpūdinga yra tai, kad Europos grietinėlės vaizduotę užbūrusioje knygoje Radvila Našlaitėlis papasakojo ir apie savo viešnagę Kretoje. Simboliška, bet ši Lietuvą ir Kretą siejanti knyga mane

pasiekė Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečio proga.

Pirmiausia nereikėtų įsivaizduoti, kad Mikalojus Kristupas Radvila buvo kažkoks vargšiukas našlaitis, trunkęsis po pasaulį. Jo tėvas – vienas labiausiai apsišvietusių XVI amžiaus žmonių, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikas, reformatorius Mikalojus Radvila Juodasis, mama – Lenkijos bajorijos atstovė Elžbieta Šidlovecka Radvilienė. Bet taip jau susiklostė, kad gausioje Radvilų giminėje buvo tradicija berniukams duoti giminės pradininko Mikalojaus Radvilaičio vardą. Todėl norint atskirti vieną Mikalojų nuo kito atsirado pravardės, kurios tapdavo antraisiais jų vardais. Pagal legendą Radvilai Našlaitėliui pravardę suteikė karalius Žygimantas Augustas. Pasakojama, kad Radvilos Juodojo šeimai lankantis karaliaus rūmuose per iškilmes Žygimantas Augustas užtiko apsiverkusį mažąjį Mikalojų Kristupą. Ramindamas vaiką karalius pavadino jį visų pamirštu našlaitėliu, lenkiškai – „sierotka“. Tą girdėję rūmininkai perpasakojo didikams, taip pravardė ir prilipo.

Radvila Našlaitėlis yra pirmasis Radvilų giminės atstovas, gavęs universitetinį išsilavinimą. Studijavo Vokietijoje, gilino žinias Paryžiuje ir Romoje, tėvo paliepimu nuolat siuntė knygas į Lietuvą kaupiamai Radvilų bibliotekai. Buvo išauklėtas protestantiška kalvinizmo dvasia, bet po viešnagės Romoje atsivertė į katalikybę, tapo aršiu kontrreformacijos veikėju, uoliu kataliku. Būtent tikėjimas jį išginė ilgai, beveik du metus trukusiai kelionei iš Lietuvos į Jeruzalę ir atgal.

1575 metais sunkiai susirgęs Radvila Našlaitėlis pasižadėjo: „Jei Dievo gerumas grąžins man pirmykštę sveikatą, aplankysiu Šventąjį Viešpaties Karstą.“ Jis pasveiko. 1578 m. iš karaliaus gavo vienas aukščiausių LDK pareigų – tapo Lietuvos didžiuoju maršalka. Bet duoto pažado nepamiršo. 1582 m. rugsėjo 16 d. Radvila Našlaitėlis pradėjo kelionę į Jeruzalę iš savo rūmų Nesvyžiuje, kartu tapdamas pirmuoju lietuvių katalikų piligrimu. Įdomu tai, kad jis keliavo ne tiesiai per Balkanus ir Mažąją Aziją, o per dabartines Europos Sąjungos žemes: sausuma pasiekė Veneciją, o iš jos laivais leidosi link Jeruzalės.

Taip Radvila Našlaitėlis atsidūrė Kretoje. Ir ne vieną, o du kartus. Kelionėje į priekį penkioms dienoms jis sustojo salos sostinėje Kandijoje (dabartiniame Heraklione) ir pakeliavo po jos apylinkes. Kelionėje atgalios jis Kretoje užtruko beveik keturis mėnesius ir matė visą šiaurinę salos pakrantę nuo Sitios iki Chanios. Pastarojoje jis praleido beveik du mėnesius.

Skaitydamas „Kelionę į Jeruzalę“ indentifikavau kone visas Kretos vietas, kurias mini Radvila Našlaitėlis. Tik vietomis pykau ant savęs, kad užmiršau dar mokykloje zubrintą lotynų kalbą – labai jau norėčiau paskaityti „Kelionės į Jeruzalę“ originalą. Nes skaitytame lietuviškame vertime, kurį 1990 metais išleido leidykla „Mintis“, gausu netikslumų ir akis badančių akivaizdžių klaidų. Pavyzdžiui, teksto paaiškinimuose Radvilos Našlaitėlio minima „Gortina arba Kortina“ sutapatinama su minojietiškais Knossos rūmais, nors tai – absoliučiai dvi skirtingos antikinės vietovės: Gortyna – salos pietuose klestėjęs Romos imperijos miestas, Knossas – šalia Herakliono esantis archeologinis kompleksas su Mino civilizacijos laikų griuvėsiais. Pastarieji buvo atkasti tik XX amžiaus pradžioje, tad 1583 metais Kretoje lankęsis Radvila Našlaitėlis ne tik juose nesilankė, bet apie juos net negirdėjo!

Man bene įdomiausia Lietuvos didiko tuomet Kretoje aplankyta vieta – vadinamasis Tesėjo labirintas, t. y. netoli Gortynos griuvėsių esantis urvų kompleksas, dabar vadinamas Labirinto urvu. Šiuo metu visi įėjimai į jį uždaryti, nes po to, kai per II pasaulinį karą vokiečiai traukdami iš Kretos susprogdino ten buvusius ginklų sandėlius, urvuose lankytis pavojinga. O Radvila Našlaitėlis urvus matė dar nesuniokotus. Knygoje jis rašo: „Aš esu tos pačios nuomonės kaip ir tie, kurie šią vietą laiko ne labirintu, bet akmenų karjeru. Tą dalyką patvirtina daugybė visur aplinkui suverstų akmenų ir pėdsakai vežimų, kuriais tie akmenys buvo ištraukiami. Tenai daugybė į visas puses einančių požeminių kelių. Jais eiti galima tik užsidegus žiburį. Tuose urvuose daugybė šikšnosparnių, todėl reikia saugotis, kad jie skisdami šviesos neužgesintų ir žmonių nepaliktų amžinoje tamsoje.“ Galima tik įsivaizduoti, kaip tokie pasakojimai kaitino XVII amžiaus skaitytojų vaizduotę!

Imdamas skaityti „Kelionę į Jeruzalę“ buvau nusiteikęs ne tik išsiaiškinti, kur tiksliai Kretoje lankėsi pirmasis Lietuvos piligrimas, bet ir pats pakeliauti Radvilos Našlaitėlio keliais. Kai perskaičiau, apsigalvojau. Nes beveik visose jo aprašomose vietose esu buvęs (yra abejonių tik dėl kelių vienuolynų pavadinimų), todėl keliauti ten pat nelabai yra prasmės. Tačiau perskaičius knygą gimė viena idėja, kurią stengsiuos įgyvendinti šiemet lapkričio mėnesį per Kretoje vykiantį Graikijos ir Kipro lietuvių sąskrydį.

Radvila Našlaitėlis rašo: „Lapkričio mėnesio trisdešimtą dieną buvau labai aukštame kalne virš Kandijos miesto. Tenai yra mažas graikų vienuolynas, bet, esant jau vėlyvam laikui, iki jo nueiti negalėjau. Poetai pasakoja, kad tame kalne

palaidotas Jupiteris. Kiti tvirtina, jog tenai randama kažkokių jo antkapio įrašo graikiškų raidžių, tik dėl senumo jos taip esančios išdilusios, kad jau neįmanoma išskaityti.“ Taigi, pasistengsiu, kad šiemet, praėjus 435 metams nuo Radvilos Našlaitėlio viešnagės Kretoje, būrys Graikijos ir Kipro lietuvių užliptų į tą kalną, kurį jis aprašė. Beje, su Kretos lietuviais ant jo viršūnės jau buvome, dabar užvesime svečius.

Apie globalią Lietuvą

„Rekomenduoju šį viešbutį: jame mėgsta apsistoti lietuviai, o savininkai net pramoko lietuvių kalbos“, – dažnokai taip keliautojams iš Lietuvos pristatau nedidelį šeimyninį viešbutuką šalia Retimno miesto Kretoje. Ir vis negaliu pamiršti vieno atsakymo, kuris mane suglumino prieš kokius 3 ar 4 metus pirmąkart pateikus tokią rekomendaciją: „Oi ne! Mes nenorim gyventi ten, kur būna lietuvių. Kuo toliau nuo jų!“

Tarsi šlapiu skuduru per veidą. Įdomiausia, kad taip parašė žmogus, kuris prieš tai guodėsi nemokąs anglų kalbos ir sukantis galvą, kaip jam reikės per atostogas susikalbėti su kretiečiais. Jau tada man kirbėjo mintis pasiūlyti lietuviams asmenines ekskursijas Kretoje, bet po kiekvieno panašaus atsakymo (tokių buvo ne vienas) vis kankindavo abejonės: o gal neverta prasidėti su tėvynainiais, jeigu jie vieni kitų šitaip vengia?

Kas bus, jei per ekskursiją į vieną automobilį atsisės fotomenininkė su Anglijoje uždarbiaujančiu statybininku? Juk kai tarsiuos su jais dėl ekskursijų, neklausiu, kuo jie užsiima, kokioms socialinėms grupėms priklauso ir kiek alaus per dieną išgeria! Pamenu, kartą išpylė šaltas prakaitas, kai atvažiavęs pasiimti savo keliautojų pamačiau, kad į ekskursiją kartu su rafinuotomis Kauno damomis važiuos kietas Panevėžio bičas su piršto storumo aukso grandine ir grožio industriją įsimylėjusia drauge ant kaklo. Tačiau...

☒ Lietuvių kalba daro stebuklus! Ji vienija, nepaisydama išsilavinimo, pomėgių, požiūrių ar piniginės storio. Buvo gražu žiūrėt, kaip Kauno poniutės per ekskursiją susiburkavo su auksine porele ir net pasikeitė telefono numeriais! Be abejo, iš pradžių jie vieni į kitus kreivai žiūrėjo ir pasakojimais bei istorijomis teko nutiesti ne vieną supratingumo tiltą,

bet užtat galiausiai tarpusavyje čiauškėjo tarsi būtų seniai pažįstami.

Dar labiau vienijančią lietuvių kalbos stiprybę pajunti ne keliaudamas, o gyvendamas už Lietuvos ribų. Per ketvirtadienį (vasario 22 d.) Lietuvos ambasados Graikijoje surengtą atkurtos valstybės šimtmečio iškilmingą priėmimą negalėjau atsigerėti, kaip bet kokius barjerus tirpdo lietuvių kalba, kurią, beje, atkaklių lietuvių merginų dėka jau supranta ir graikai.

„Jų negalima šitaip paprastai paleisti! Jie juk ne kasdien iš Kretos į Atėnus atvažiuoja!“ – kai išgirsti tokius žodžius iš žmogaus, su kuriuo normaliai pasikalbi pirmą kartą gyvenime, supranti, kad lietuvių kalba – kur kas daugiau negu vien tik komunikacijos priemonė.

Kuo toliau, tuo labiau savo kailiu patiriu, kad egzistuoja globali Lietuva, apie kurią vis garsiau kalbama. Ir labai tikiuosi, kad ji bus tokia pat stipri kaip globali Graikija. Nes kad ir kur begyventų – JAV, Australijoje, Vokietijoje, Italijoje, Albanijoje, PAR ar Kanadoje (išvardintose valstybėse gyvena daugiau kaip 200 tūkst. graikų, o vien tik JAV – apie 2 milijonai) – graikas išliks graikas ir susiras graiką. Skaičiuojama, kad Graikijoje ir Kipre gyvena apie 11 mln. graikų, bet dar apie 5 mln. graikų yra išsibarstę po visą pasaulį. Ir jie net neketina tapti kažkuo kitu, jie buvo ir bus graikai. Jei netikite, pažiūrėkite abi filmo „Mano storos graikiškos vestuvės“ dalis.

Globali Lietuva dar tik kuriasi, bet jau žinau, kad Islandijoje manęs su žmona laukia Jurgita ir Svajūnas, Kipre – Rokas ir Ugnė, Londone – Antanas ir Daiva. Žinau, kad nuvykęs į Škotiją būtinai susitiksiu su Milda, susiruošęs į Berlyną susisieksiu su Lina, o vykdamas į Italiją – su Elze ir Aida. Sicilijoje norėčiau gyvai susipažinti su Margarita, Lefkadoje – su Neringa, Karpate – su Indre, Santorinyje – su Aura. Atėnuose išvis neprapulsiu, nes ten yra Monika ir Viktorija (jiedvi mudu su žmona paragino Atėnuose užlipti ant mūzų kalvos asmenukei su vaizdu į Akropolį), dvi Akvilės, Raimis, Lina, Jurgita, Rasa bei daugelis kitų geranoriškų lietuvių, o taip pat Lietuvos ambasada Karaliaus Konstantino prospekte, kur užsukęs visada jaučiuosi laukiamu svečiu.

Tad linkiu visiems kraunantis lagaminus kelionėms po pasaulį nusiteikti pažinti globalią Lietuvą. Ji stiprėja. Ir bus dar stipresnė, jei palaikysime vieni kitus!

Straipsnis spausdintas žurnalo „Pasaulio lietuvis“ 2018 m. birželio-liepos numeryje

6-7/568.

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

